

ויקח יעקב אבן

לא תבשל גדי בחלב אמו

תרגום אונקלוס ידוע כתירגום מילולי שאינו מרבה בפרשנות מדרשית. התרגם סוטה מתרגום מילולי רק כדי להרחיק הגשמה ולהסביר ביטויים מיוחדים שאין כוונתם מילולית.

מפתיע אם כן שהציווי :

לא תבשל גדי בחלב אמו שמות כ"ג י"ט, ל"ד כ"ו, ודברים י"ד כ"א

מתורגם שם :

לא תיכלון בסר בחלב

הנראה יותר כלקוח ממדרש הלכה מאשר מתירגום הנאמן למקור. הרי רב אשי, עורך התלמוד הבבלי, לא הבין שזה פשט הכתוב, ושאל במפורש

אמר רב אשי : מנין לבשר בחלב שאסור באכילה? חולין קיד:

והתשובה מקובלת היא שהאיסור הגורף על בישול, אכילה, והנאה מכל סוגי הבשר בחלב נדרש מריבוי פסוקים

דבי רבי ישמעאל תנא : לא תבשל גדי בחלב אמו ג' פעמים אחד

לאיסור אכילה ואחד לאיסור הנאה ואחד לאיסור בשול חולין קט"ו:

אז מה הביא את אונקלוס לתרגם כאילו הפשט הינו לא לאכול בשר עם חלב?

ברצוני להוכיח שאיסור אכילת בשר עם חלב נובע משרשרת ישירה של מסקנות מחוייבות שאינן כהררים התלווין בשערה. השרשרת משכנעת כל כך שאונקלוס מתייחס לציווי המקראי כביטוי שמשמעו לא מוטל בספק.

שלב א – חלב או חלב

כל כך רגילים אנחנו לפסוק שאיננו שמים לב לשאלה בסיסית – איך אנחנו יודעים שהפסוק מדבר בחלב? בספר תורה אין ניקוד ואולי הקריאה הנכונה אמורה להיות - לא תבשל גדי בחלב אמו? ההסבר למצווה שמביאים המפרשים כגון הרמב"ן שהאיסור בא "שלא נהיה עם אכזרי לא ירחמו" (בדומה למצוות שילוח הקן ושור או שה אותו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד, ואי הקרבת שור או כשב או עז עד היום השמיני) תקף באותה מידה לחלב.

יש שתי הוכחות המונעות לגמרי אפשרות קריאה זאת. הראשונה חבוייה ברש"י במסכת סנהדרין

דרך בישול חלב צלול כמים ואיכא בישול, אבל חלב אינו בישול אלא טגון

רש"י סנהדרין ד:

לשון "בישול" שייך רק למים וְחֵלֶב נוזלי, ואילו אם היה מדובר בחֵלֶב היה צריך לומר לא תטגן גדי בחֵלֶב אמו!

מהיכן השתכנע רש"י שבישול שייך רק לנוזל כמו מים? מהפסוק:

אַל תֹּאכְלוּ מִמֶּנּוּ נֶאֱמַר, וְכִשְׁל מִבֶּשֶׁל בְּמִים שמות י"ב ט'

את ההוכחה השנייה והניצחת נביא בשלב הבא.

שלב ב – חלב אמו

השתכנענו שמדובר בחֵלֶב, אבל אולי האיסור מוגבל לחלב אם הגדי, ומותר לאכול גדי בחלב אחר שאינו מאימו דווקא?

אכן עזרא מסביר את ההרחבה בצורה הגיונית:

ומנהג רוב האדם שאין להם צאן ויקנו החלב בשוק, והחלב יהיה מאוסף משיות רבות, אולי הקונה הגדי לא ידע אנה אמו. והנה אם קנה חלב אולי יש בו בחלב אם הגדי שקנה ויהיה עובר, וכל ספק שהוא מן התורה לחומרא! אכן עזרא על שמות כ"ג י"ט

אבל אין בכך צורך. לא היתה בכוונת הכתוב להגביל בכלל, אלא נקטה התורה בלשון "חלב-אם" כדי למנוע את אי-ההבנה של שלב א'. בהיעדר ניקוד, הדרך הפשוטה והישירה ביותר להבהיר שמדובר בחֵלֶב ולא בחֵלֶב היא שימוש בביטוי השגור בפי כל "חלב-אם"!

ויש גם תשובה שלישית שנביא בשלב הבא.

שלב ג – גדי עזים?

השתכנענו שמדובר בחֵלֶב ולא דווקא מאימו של הגדי, אבל אולי האיסור מוגבל לגדי דווקא ואילו בשר שור או בשר עז מותר בחלב (אף מאימו ממש!).

מקובל בימינו להבין שגדי הינו תמיד ולד העז, אבל אם כך, בהפסוקים:

לֶךְ נָא אֶל הַצֹּאן וְקַח לִי מִשָּׁם שְׁנֵי גְדֵי עֲזִים טְבִים בראשית כ"ז ט'

וַיֹּאמֶר אֲנֹכִי אֶשְׁלַח גְּדֵי עֲזִים מִן הַצֹּאן בראשית ל"ח י"ז

וַיָּתַר עֲלֵת גְּדֵי הָעֲזִים בראשית כ"ז ט"ז

(ויש עוד הרבה) המילה "עזים" מיותרת! אם כך במקרא קיים ספק במילה

"גדי" סתם ללא תוספת "עזים".

כלומר "גדי" ללא תוספת עשוי להיות הצעיר מכל סוגי הבהמה. וכך רש"י :
גדי כל ולד רך במשמע ואף עגל וכבש רשי על שמות ל"ד כ"ו
ורש"י למד דבר זה ממסכת חולין:

אמר ר' אלעזר אמר קרא: "וישלח יהודה את גדי העזים" כאן גדי
עזים, הא כל מקום שנאמר גדי סתם אפילו פרה ורחל במשמע!
ולילף מיניה כתיב קרא אחרינא: "ואת עורות גדיי העזים" כאן
גדיי העזים, הא כל מקום שנאמר גדי סתם אפילו פרה ורחל
במשמע! חולין קי"ג.

רבי דורש אותו דבר ממקום אחר :

רבי אומר: נאמר כאן אמו [שור וכשב ועז כי יוולד והיה שבעה
ימים תחת אמו] ונאמר להלן אמו [לא תבשל גדי בחלב אמו] מה
להלן בשור וכשב ועז הכתוב מדבר, אף כאן בשור וכשב ועז הכתוב
מדבר. מכילתא סוף משפטים

לפני כן במכילתא למדו חכמים אחרים ע"ס ריבוי הפסוקים הרחבות לסוגי חיה
ועוף, שלא כולם התקבלו כהלכות מדאורייתא.

רבי יאשיה אומר: מפני מה נאמרה בשלשה מקומות? אחת
לבהמה, ואחת לחיה, ואחת לעוף.

אבא חנן אומר משום רבי אליעזר: מפני מה נאמר בשלשה
מקומות? אחת לבהמה גסה, ואחת לעזים, ואחת לרחלים.

רבי שמעון בן אלעזר אומר: מפני מה נאמר בשלשה מקומות?
אחת לבהמה גסה, ואחת לדקה, ואחת לחיה.

ר' שמעון בן יוחאי אומר: אחד איסור אכילה, ואחד איסור הנאה,
ואחד איסור בישול. מכילתא סוף משפטים

שלב ד – בוגרים

אבל כל החכמים האלה עדיין דיברו על הצעירים מכל מיני סוגים, כלומר
בגדיים, עגלים, אפרוחים, וכ"ו. מנין שאסור גם לבשל את הבוגרים עם חלב?
באותו מכילתא רבי יוסי הגלילי דורש את הפסוק :

לֹא תֹאכְלוּ כָּל נֶבֶלָה, לְגַר אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ תִּתְּנֶנָּה וְאֶכְלָה, אוּ מִכֹּר
לְנֶכְרִי, כִּי עִם קְדוֹשׁ אֶתָּה לֵהי אֱלֹהֶיךָ, לֹא תִבְשֵׁל גְּדִי בְּחֵלֶב אֱמוֹ.
דברים י"ד כ"א

רבי יוסי הגלילי אומר: נאמר לא תאכלו כל נבלה, ונאמר לא תבשל גדי בחלב אמו, את שאסור בנבלה, אסור לבשל בחלב. חולין קי"ג.

ומה אסור בנבלה? כל בהמה כשרה! עובדה זאת לומדים מהפסוק: וְכִי יָמוּת מִן הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר הָיָא לָכֶם לְאֶכְלָהּ, הִנְגַע בְּנִבְלָתָהּ יִטְמָא עַד הָעָרֵב. ויקרא י"א ל"ט

איך אפשר להבין את דברי ר' יוסי הגלילי? לדעתו לא ייתכן שבפסוק אחד יופיעו שני איסורים ללא קשר כלשהו ביניהם. אבל מה הקשר בין נבלה לבין בשר בחלב? בוודאי מדובר בשני מקרים של בהמה שהיא בעצמה בהמה כשרה ובכל זאת אסור לאכול מבשרה! ואם כן, האיסור על אכילת בשר בהמה כשרה בוגרת בחלב כתוב במפורש!

שלב ה – אכילה

השתכנענו שהאיסור חל על בישול של כל בהמה בחלב. סוף-סוף אפשר לחזור לשאלתו של רב אשי - מניין האיסור מדאורייתא של אכילה? אמר רב אשי מנין לבשר בחלב שאסור באכילה? שנאמר "לא תאכל כל תועבה" - כל שתיעבתי לך הרי הוא בבל תאכל. חולין קיד:

יש להבין היטב את ההסבר של ר' אשי כאן. הוא מסביר לנו שכל פרק י"ד פסוקים ג' עד כ"א בספר דברים הינו בצורה של כלל ופרטים. הכלל הינו – לא תאכל כל תועבה. אח"כ באה רשימת הפרטים – מה בגדר "תועבה"? א. בהמה שאינה מפריסת פרסה ומעלה גרה, ב. דג שאין לו סנפיר וקשקשת, ג. כל הציפורים ברשימה, ד. שרץ העוף, ה. נבלה, ו. גדי בחלב אמו (וכבר הבנו שהכוונה לכל בשר בחלב). כלומר איסור אכילת בשר בחלב כתוב כאן במפורש!

למה לשון בישול ולא לשון אכילה?

אבל למה לא נקט הכתוב בפשטות לשון אכילה? לו היה עושה כן היה מספיק פסוק אחד כדי ללמוד אכילה והנאה, כפי שרואים בהמשך הסוגיה בחולין: ואין לי אלא באכילה בהנאה מנין? כדרכי אבהו, דאמר ר' אבהו אמר ר' אלעזר: כל מקום שנאמר לא יאכל לא תאכל לא תאכלו - אחד איסור אכילה ואחד איסור הנאה במשמע, עד שיפרוט לך הכתוב כדרך שפרט לך בנבלה. חולין קיד:

לגבי נבלה כתוב במפורש שמותרת בהנאה :

וּבֶשֶׂר בְּשֶׂדֶה טְרֵפָה לֹא תֹאכְלוּ לְקֶלֶב תִּשְׁלַכּוּן אֹתוֹ שְׁמוֹת כ"ב ל'
לֹא תֹאכְלוּ כֹל נְבֵלָה, לְגַר אֲשֶׁר בְּשַׁעֲרֵי תִתְּנֶנָּה וְאֶכְלָה,
אוּ מִכָּר לְנִכְרֵי דברים י"ד כ"א

ומהיעדר אמירה דומה היינו מבינים שאסורה ההנאה בבשר מבושל בחלב.

אבל לא היינו לומדים דיני בישול, שהינם מיוחדים לבשר וחלב. כל המאכלים האסורים בתורה מותרים בבישול, חוץ מבשר וחלב. ומאידך בשר שהשרו בחלב ללא בישול אסור באכילה אבל מותר בהנאה.

כמו כן לא היינו לומדים דיני אכילה ללא הנאה. כל המאכלים האסורים בתורה שכתוב לגביהם במפורש לשון אכילה, אם אכל ללא הנאה הרי זה פטור. אבל חייבים בבשר וחלב אפילו ללא הנאה.

לכן נאלץ הכתוב לנקוט בלשון בישול, והסתמך על כך שבנין מתוך העמקה בפסוקים את כל דקדוקי האיסור.

סיכום

עכשיו אנחנו יכולים לסכם את השלבים בהבנת לשון הכתוב.

חלב – דווקא ולא חֵלֵב,	ולא ייתכן להבין אחרת!
אימו – לאו דווקא אלא כל חלב,	ולא ייתכן להבין אחרת!
גדי – לאו דווקא אלא כל בהמה כשרה,	ולא ייתכן להבין אחרת!
ולד – לאו דווקא אלא גם הבוגרים	ולא ייתכן להבין אחרת!
בישול – וגם אכילה והנאה	ולא ייתכן להבין אחרת!

ומתוך הבנות אלה אונקלוס הגיע למסקנה שתרגום הפשט הינו

לֹא תִיכְלוּן בְּסַר בְּחֵלֵב.

תודתי נתונה לאיציק כהנא על הערותיו המועילות לגרסה מוקדמת.